

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra sociologie a andragogiky

**ŠKOLNÉ - TEORIE, PŘÍSTUPY A POSTOJE
OLOMOUCKÝCH STUDENTŮ**

**SCHOOL FEES - THEORY, APPROACHES AND ATTITUDES OF
STUDENTS OF OLOMOUC**

Bakalářská diplomová práce

Matěj Škoda

Vedoucí bakalářské diplomové práce: Mgr. Dan Ryšavý., Ph.D.

Olomouc 2014

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne 31. 3. 2014

.....

Podpis

Obsah

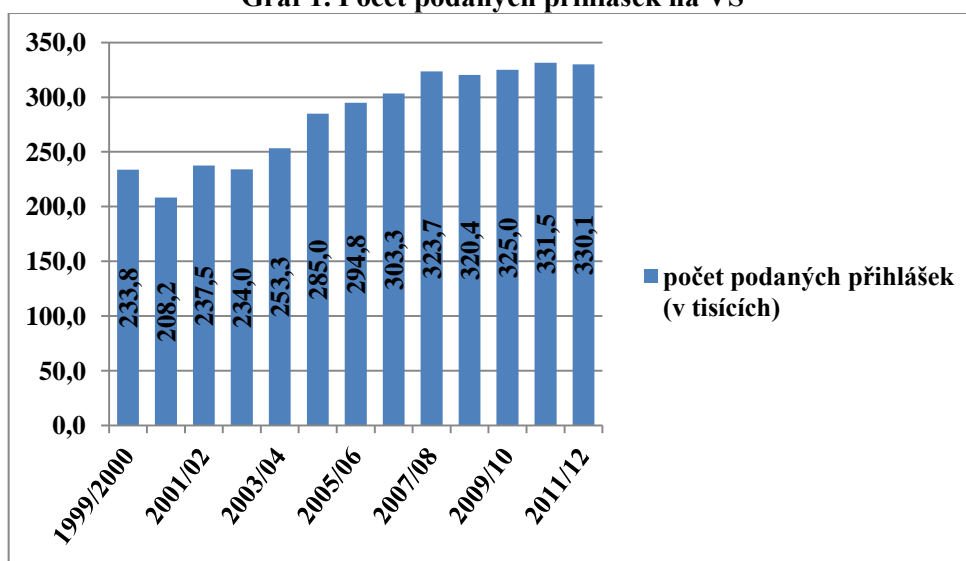
Úvod	5
1 Terminologické ukotvení problému	6
1.1 Terciární vzdělávání	6
1.2 Veřejné vysoké školy	7
1.2.1 Rozpočet veřejné vysoké školy	8
1.3 Reforma terciárního vzdělávání	8
1.4 Školné	8
1.4.1 Odložené a přímé školné	9
1.5 Zápisné	9
1.6 Veřejný a soukromý statek	9
2 Poplatky spojené se studiem na VŠ - sousední státy České republiky.....	10
3 Vývoj školného (zápisného) v České republice v kontextu reformy terciárního vzdělávání	12
4 Vysoká škola – veřejný nebo soukromý statek?	15
5 Proč (ne)zavádět školné.....	16
5.1 Nerovné šance na vzdělání	20
5.1.1 Příčiny nerovnosti.....	22
5.2 Školné – virus jako lék na nerovnost.....	26
6 Veřejné mínění	28
7 Dílčí závěr	29
8 Výzkumný problém	31
9 Cíl výzkumu	31
10 Hypotézy	31
11 Operacionalizace hypotéz.....	32
12 Metoda výzkumu	34
13 Technika výzkumu	34
14 Organizace výzkumu	35
14.1 Výzkumný soubor a terén.....	35
15 Statistické zpracování dat	35
15.1 Ověření hypotéz	35
Závěr.....	41

Anotace.....	43
Seznam použité literatury a ostatních zdrojů	44
Přílohy	47
Příloha č. 1 - Dotazník.....	47

Úvod

Vysokoškolské vzdělání je považováno za jeden z nejdůležitějších prostředků k vybudování úspěšné kariéry. Mezi akademického roky 1999/2000 a 2011/2012 byl zaznamenán nárůst počtu podaných přihlášek na vysoké školy (viz Graf 1). Terciární vzdělávání se z fáze elitní dostalo přes masovou až k fázi univerzální (Prudký et al. 2010). V zemi bez významných zdrojů přírodního bohatství, jako je Česká republika, musí být bohatstvím znalosti a schopnosti (Liška 2009).

Graf 1. Počet podaných přihlášek na VŠ

Zdroj: databáze ÚIV

Tato bakalářská práce se zabývá školným na veřejných vysokých školách. Cílem je na základě terminologického ukotvení podrobněji představit školné a jeho vývoj v kontextu reformy terciárního vzdělávání. Finanční spoluúčast studentů se stala předmětem dlouhotrvajících sporů. Momentálně zpoplatnění studia nehrozí, avšak k nynějšímu stavu vedly rozsáhlé debaty, které mohou být v budoucnu opět otevřeny. Zastavím se také u problému nerovných šancí na dosažení vysokoškolského vzdělání a ve svém výzkumu budu zjišťovat složení vybraných studentů Univerzity Palackého v Olomouci z hlediska vzdělání jejich rodičů. Dalším cílem je zjistit názory vybraných olomouckých studentů na problematiku školného.

V teoretické části bakalářské práce věnuji pozornost vysokým školám, reformě terciárního vzdělávání, především pak školnému, které je

v rámci této reformy diskutováno a proměnlivé situaci, v níž se školné nachází. Dále se věnuji stávajícím poplatkům spojeným se studiem na VŠ v České republice a státech s ní sousedících. Pro lepší pochopení současného stavu uvádím také vývoj školného v kontextu zmíněné reformy. V debatě i politickém zápolení, které se týká školství, výrazně vystupují dvě osobnosti české sociologie, profesori Jan Keller a Petr Matějů. Ve své práci se budu mimo jiné opírat o jejich publikace. Uvedu zde argumenty pro a proti podílení se studentů na financování veřejných vysokých škol ve formě školného

Praktickou část tvoří výzkum mezi studenty Univerzity Palackého v Olomouci. Formou dotazníkového šetření byly zjišťovány jejich názory na problematiku školného.

Teoretická část

1 Terminologické ukotvení problému

Ujasnění pojmů nacházejících se v textu je důležité pro orientaci v něm. Proto věnuji úvod vymezení klíčových konceptů, z nichž budu vycházet.

1.1 Terciární vzdělávání

Terciární sektor vzdělávání obsahuje širokou škálu vzdělávací nabídky, která zpravidla následuje po vykonání maturitní zkoušky. Dělí se na vzdělávání vysokoškolské poskytované vysokými školami na úrovni mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání 5A, 6 a na vyšší odborné vzdělávání poskytované vyššími odbornými školami na úrovni ISCED 5B.

V roce 2001 byla zavedena třístupňová struktura vysokoškolského vzdělávání:

- Bakalářský studijní program (ISCED 5A)
- Magisterský studijní program (ISCED 5A)
- Doktorský studijní program (ISCED 6)

Mezinárodní standardní klasifikace vzdělávání dále v závislosti na orientaci absolventů rozlišuje bakalářské studijní programy (ISCED 5B) na straně jedné, kdy jsou tito absolventi zaměřeni výrazně prakticky, na druhé straně

pak leží bakalářské programy a magisterské programy, jež mají za úkol připravit absolventy pro vykonávání profesí náročných na kvalifikační požadavky (ISCED 5A) a pro další studium ve vědecko-výzkumných studijních programech. K udělení vědecké kvalifikace vedou doktorské studijní programy (ISCED 6), které jsou nabízeny vysokými školami, často nazývanými *výzkumné univerzity*. V důsledku rychle se měnících požadavků trhu práce a stárnoucí populace je v rámci vysokoškolského vzdělávání kladen stále větší důraz na studium lidí v programech celoživotního vzdělávání (Trendová et al. 2008).

1.2 Veřejné vysoké školy

Název veřejné vysoké školy stanovuje zákon. Stejně tak je zákonem zřízena a zrušena. Sloučit se nebo splynout mohou veřejné vysoké školy jen s jinými veřejnými vysokými školami. K jejich samosprávné činnosti zejména patří (Zákon č. 111/1998 Sb.):

- a) Vnitřní organizace;
- b) určování počtu přijímaných uchazečů o studium, podmínek pro přijetí ke studiu a rozhodování v přijímacím řízení;
- c) tvorba a uskutečňování studijních program;
- d) organizace studia;
- e) rozhodování o právech a povinnostech student;
- f) zaměření a organizace vědecké, výzkumné, vývojové a inovační, umělecké nebo další tvůrčí činnosti;
- g) pracovněprávní vztahy a určování počtu akademických pracovníků a ostatních zaměstnanců;
- h) habilitační řízení a řízení ke jmenování profesorem;
- i) spolupráce s jinými vysokými školami a právníckými osobami a zahraniční styky;
- j) ustavování samosprávných akademických orgánů vysoké školy, pokud tento zákon nestanoví jinak;
- k) hospodaření vysoké školy a nakládání s majetkem v souladu se zvláštními předpisy;
- l) stanovení výše poplatků spojených se studiem.

1.2.1 Rozpočet veřejné vysoké školy

Rozpočet sestavují vysoké veřejné školy na kalendářní rok, přičemž tento rozpočet nesmí být sestaven jako deficitní. Příjmy veřejných vysokých škol tvoří (Zákon č. 111/1998 Sb.):

- a) Příspěvek ze státního rozpočtu na vzdělávací a vědeckou, výzkumnou, vývojovou, uměleckou nebo další tvůrčí činnost;
- b) podpora výzkumu, experimentálního vývoje a inovací z veřejných prostředků;
- c) dotace ze státního rozpočtu;
- d) poplatky spojené se studiem;
- e) výnosy z majetku;
- f) jiné příjmy nebo jiné příspěvky než uvedené v písmenu a) ze státního rozpočtu, ze státních fondů, z Národního fondu a z rozpočtů obcí a krajů;
- g) výnosy z doplňkové činnosti;
- h) dary a dědictví.

1.3 Reforma terciárního vzdělávání

Od roku 2006 se Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy snaží o reformu českých vysokých škol. Jedná se o vytvoření a zavedení nové právní normy terciárního vzdělávání. Cílem této reformy je především umožnit vysokým školám a univerzitám poskytovat vzdělání světové úrovně a zpřístupnit jej, díky odstranění nebo rapidnímu zmírnění sociálních a jiných bariér společně s rozšířením a rozčleněním studijní nabídky pro všechny uchazeče, kteří mají o studium zájem. Prosazení projednávaných norem brzdí kritické připomínky zastánců bezplatného školství a také časté personální změny na ministerstvu. Školné popřípadě zápisné je sporným bodem reformy terciárního vzdělávání.

1.4 Školné

Finanční spoluúčast studentů formou školného znamená poplatek za studium, účtovaný za semestr nebo akademický rok studia na vysoké škole. V programovém prohlášení vlády Petra Nečase z roku 2010 se

jednalo o stropní částku 10 000 Kč za semestr studia. Jeho hlavním cílem mělo být zvýšení úrovně terciárního vzdělávání díky nárůstu finančních prostředků do rozpočtu vysokých škol.

1.4.1 Odložené a přímé školné

Podstata odloženého školného fungujícího například ve Velké Británii, Austrálii a Holandsku spočívá v tom, že studenti si mohou odložit splátky školného do doby, kdy se stanou absolventy školy. V takovém případě studenti uzavřou státem garantovanou půjčku, aby škola obdržela školné ihned. Absolventi pak splácejí půjčku formou výměry z jejich příjmů převyšujících průměrný český plat. Zaplatí-li student škole okamžitě bez nutnosti vzít si půjčku, jde o tzv. přímé školné.

1.5 Zápisné

Poplatek za studium, který v úvahách o finanční spoluúčasti studentů vystřídal školné. Jednalo-li se ve vládě o zápisném, vždy šlo o částku nepřevyšující šest tisíc korun za akademický rok. Důležitým znakem zápisného bylo, že na rozdíl od školného nemělo být odložené. Neuvažovalo se zde ani o státem garantovaných půjčkách pro studenty. Proto by pro sociálně slabší rodiny mohlo představovat větší problém než školné.

1.6 Veřejný a soukromý statek

Teorie čistých veřejných statků Paula A. Samuelsona, amerického profesora ekonomie oceněného Nobelovou cenou, definuje čisté veřejné statky jako statky vyznačující se následujícími vlastnostmi (P. A. Samuelson 1954): a) *nerivalitou ve spotřebě* – spotřeba statku jedním spotřebitelem neomezuje spotřebu téhož statku dalším spotřebitelem, není důvod k rivalitě, b) *nevyloučitelností ze spotřeby* – buďto je vyloučit někoho ze spotřeby statku technicky neproveditelné (veřejné osvětlení) nebo neefektivní, protože mezní náklady na spotřebu statku jsou nulové. Zvláštním typem veřejných statků jsou statky smíšené.

Smíšený statek je statek, jehož spotřebitelé se navzájem ovlivňují a o statek musí soutěžit. Pro smíšené veřejné statky je charakteristický tzv. efekt přetížení. Podstatou tohoto jevu je výrazné snížení kvality spotřeby při

překročení kapacity zařízení poskytujícího tyto statky (Milan Žák et al. 1999).

Soukromý neboli privátní statek se vyznačuje dělitelností spotřeby mezi jednotlivé spotřebitele. Celková spotřeba statku je rovna součtu spotřeb jednotlivých spotřebitelů. Trh se soukromými statky funguje na vylučovacím principu. Kdokoli může být ze spotřeby okamžitě vyloučen (zboží se předává až po zaplacení). Jelikož je spotřeba privátního statku dělitelná, není možné, aby stejný statek spotřebovali dva či více spotřebitelů. Hlavními znaky těchto statků jsou tedy dělitelnost, vyloučitelnost ze spotřeby a rivalita (Milan Žák et al. 1999).

2 Poplatky spojené se studiem na VŠ - sousední státy České republiky

Financování vysokých škol je různé a v různé míře se na něm podílejí studenti. Právě jejich podíl se často stává předmětem sporů. Než si přiblížíme situaci v České republice, podíváme se na státy s ní sousedící. Situaci ve věci školného v zahraničí představuje zpráva Evropské komise z roku 2012.

Německo – V Bavorsku, Hamburku a Dolním Sasku musí studenti platit školné stanovené zákonem, maximálně však 1000 EUR za akademický rok. Při překročení předepsané doby studia vzniká finanční povinnost studenta, od níž může být osvobozen na základě jeho zásluh či nepříznivé situace. Zahraničním studentům pocházejícím ze zemí mimo Evropskou unii je možné účtovat odlišné poplatky. V ostatních spolkových zemích Německa je finanční spoluúčast studentů zrušena, protože nepřinesla očekávaný pozitivní efekt. K plánovanému zvýšení počtu studujících nedošlo. Narostla pouze zadluženost studentů neschopných splatit studentské půjčky.

Polsko – Na začátku studia platí studenti v Polsku poplatek spojený s administrativou (vyhotovení studentských průkazů apod.). Částku každoročně stanovuje Ministerstvo vědy a vysokého školství. To také udává maximální výši poplatku za přijímací řízení, kterou uchazeč musí zaplatit,

a jeho přesný obnos, pohybující se okolo 170 PLN, stanovují rektori konkrétních vysokých škol. Účastníci prezenčního studia platí školné na veřejných vysokých školách pouze tehdy, opakují-li předmět z důvodu neuspokojivých studijních výsledků. Studentům distančních forem náleží povinnost platit školné s možností snížení nebo úplného osvobození u jedinců s nízkým ekonomickým statusem či vynikajícími výsledky. Pro zahraniční studenty ze zemí EU platí stejné podmínky jako pro domácí. Poplatky pro ostatní určují senáty příslušných vysokých škol.

Rakousko – Rakousko patří k zemím, kde se školné podobně jako v Německu rovněž neosvědčilo. Platit museli studenti v letech 2004 – 2007, a sice 372 EUR za jeden semestr. Poté bylo školné kvůli rozsáhlým demonstracím zrušeno a současně shledáno jako špatné rozhodnutí. Nyní studenti z Rakouska a dalších států Evropské unie školné neplatí, pokud nepřekročí minimální dobu studia o více než jeden rok. V dalších letech musí vysokým školám odvádět 363,36 EUR za semestr. Od školného jsou osvobozeni ti, kteří prodlužují studium z důvodu stáže, nadnárodních programů mobility studentů (ERASMUS), nemoci, těhotenství a postižení. Všichni ostatní studenti platí školné 363,36 EUR za semestr.

Slovensko – Všichni studenti musí na Slovensku zaplatit zápisné 10 až 100 EUR za akademický rok. Od školného jsou osvobozeni, nepřekročí-li stanovenou délku studia. V opačném případě platí školné, které nesmí překročit 1500 EUR za akademický rok. Další poplatky vznikají v případě, že se studenti účastní současně dvou nebo více studijních programů v jednom akademickém roce. Za distanční formu studia si veřejné vysoké školy účtují 870 – 3 170 EUR za akademický rok. Školné a jiné poplatky nesmí přesáhnout 50 % průměrných nákladů na prezenční studium. Zájemci o studium, již nepochází z Evropské unie, platí za účast v terciárním vzdělávání 2000 až 8000 EUR za rok (Evropská komise 2012).

Jak můžeme vidět z tohoto přehledu, ve většině sousedních zemí studenti školné neplatí. Jsou pouze účtovány poplatky za překročení standardní doby studia. Pokud některá vláda školné zavedla, po nenaplnění

očekávaných změn bylo zrušeno. Dosud přetrvává jen v některých spolkových zemích Německa.

Pro širší rozhled bych zde ještě rád uvedl situaci v Anglii. Povinnost platit vysokým školám za výuku zde mají studenti od roku 1998. Od té doby se maximální hranice školného neustále zvedá. I tady změnu zákona o školách doprovází neustávající boj za bezplatné studium. Kdo chce nyní získat vysokoškolský titul, musí zaplatit až 9000 liber za rok, což je v přepočtu asi 270 000 Kč. Britská vláda sice ujišťovala, že výše školného neovlivní rozhodnutí studenta podat si přihlášku na vysokou školu, přesto v akademickém roce 2013/2014 došlo v jeho důsledku k 6% poklesu vysokoškolských studentů (Merz 2013), což považuji za velmi negativní důsledek. Tím spíš, je-li jedním z hlavních cílů školného snížení sociálních nerovností. Systému terciárního vzdělávání se navíc kvůli chybějícím žákům nedaří uspokojit poptávku zaměstnavatelů. Nyní se podíváme na situaci v ČR.

3 Vývoj školného (zápisného) v České republice v kontextu reformy terciárního vzdělávání

Finanční spoluúčast studentů, jako jeden z bodů projednávané reformy terciárního vzdělávání, se v průběhu let stala předmětem častých sporů. V roce 2006 začíná první vláda Mirka Topolánka reagovat ve svém programovém prohlášení na neshody mezi politiky, odborníky a veřejností ohledně problémů v oblasti vzdělávání, jako například skutečnost, že nadané děti, které vyrůstají v sociálně méně příznivých podmínkách, končí dříve svoji vzdělávací dráhu. Za cíl si klade umožnit každému dosáhnout vzdělání dle své volby. Školné je bráno jako bariéra pro mladé lidi z nízkopříjmových rodin a o jeho zavedení se neuvažuje (Programové prohlášení vlády 2006).

O rok později, v době Topolánkovy druhé vlády, kdy na post ministra školství, mládeže a tělovýchovy usedá Ondřej Liška, začal pracovat český sociolog Petr Matějů (bude později podrobněji představen) se svým týmem na ucelené koncepci reformy vysokých škol s názvem *Bílá kniha*

terciárního vzdělávání. Dle tehdejšího ministra školství měl být tento dokument prvním krokem k reformě českého vysokého školství na cestě k evropské špičce a díky odstranění nebo podstatnému zmírnění sociální a jiných bariér umožnit lepší přístup k terciárnímu vzdělání (Matějů et al. 2009). Po ministru Liškově nastoupila na jeho post nová ministryně Miroslava Kopicová a do čela projektu reformy byl dosazen doc. Ing. Jakub Fischer, Ph.D., prorektor Univerzity Karlovy pro rozvoj. I oni předložili zprávu s vizí, jak by mělo terciární vzdělávání vypadat. S větším ohlasem se však setkala až pozdější tzv. Dobešova reforma.

Přichází druhá polovina roku 2010. Po přibližně ročním působení byla ministryně Kopicová nahrazena Josefem Dobešem, novým ministrem školství, mládeže a tělovýchovy (odtud Dobešova reforma). Vláda Petra Nečase vydala prohlášení, kde uvedla, že zavede finanční spoluúčast absolventů vysokých škol na hrazení nákladů jejich studia formou odloženého školného. Termín zavedení byl stanoven na akademický rok 2013/2014 a jednalo se o částku deset tisíc korun za jeden semestr. Školné by studenti zaplatili ihned díky možnosti uzavřít státem garantovanou půjčku, již začnou splácet v okamžiku, kdy výše jejich příjmu překročí průměrnou mzdu v ČR (Programové prohlášení vlády 2010). Přípravovaná reforma ministra Josefa Dobeše vyvolala vlnu odporu, která vyvrcholila protestní akcí, naplánovanou členy akademické obce, zvanou „Týden neklidu“ probíhající od 27. února do 1. března 2012. Vysokoškolští studenti a učitelé připravili řadu přednášek, diskuzí a protestních pochodů, při nichž chtěli seznámit veřejnost s výhradami, které mají k chystané reformě. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy uspořádala v rámci Týdne neklidu diskuzi, v níž zasedl Ing. Jakub Fischer, Ph.D., náměstek ministra školství pro výzkum a vysoké školství a členové akademické obce. Řešil se zde například problém ekonomiky, která byla v době plánování reformy v růstu a nepočítalo se s tak výraznými škrty v rozpočtu. Pro rozběhnutí systému půjček na odložené školné je ovšem potřeba výrazná počáteční finanční dotace než začnou nabíhat splátky od absolventů s nadprůměrnou mzdou. Ministr Dobeš po protestech couvá a hledá jiná řešení. Spíš než školné navrhuje vládě, aby studenti platili za

překročení standardní doby studia a vyšší částku platili lidé, kteří studují více než jednu školu. Tento krok je u některých zástupců koaličních stran brán jako selhání v realizaci koaličních prohlášení a vyvolává kritiku. Jednat se začíná také o zápisném.

Přichází konec března a ministr školství, mládeže a tělovýchovy podává demisi. Novým ministrem je jmenován bývalý rektor Masarykovy Univerzity v Brně prof. Petr Fiala. Školné neplánuje, uvažuje však o zápisném. Nově vzniklá koaliční smlouva uvádí (TOP 09, ODS, LIDEM), že vláda zavede finanční spoluúčast studentů VŠ na hrazení nákladů jejich studia formou tzv. zápisného s termínem zavedení 2012/2013 (Koaliční smlouva o vytvoření koalice rozpočtové odpovědnosti, vlády a boje proti korupci 2012). Fiala si však velmi těžko dokáže představit, že by se zpoplatnění studia stihlo prosadit tak, aby platilo od akademického roku 2013/2014, natož o rok dříve. Zápisné pro něj prý není to nejdůležitější, čeho chce v terciárním vzdělávání dosáhnout. Zavedení finanční spoluúčasti studentů se však podle něj dříve či později nevyhne žádná vláda, ať už bude složena z jakýchkoliv politických stran (Fiala 2012). Zpoplatnění studia na veřejných vysokých školách je odsunuto do pozadí a o jeho dalším osudu mají rozhodnout sněmovní volby 2013.

V červnu 2013 se vláda Petra Nečase rozpadá a novým předsedou se stává Jiří Rusnok. Tentýž měsíc je uveden do úřadu ministra školství, mládeže a tělovýchovy Dalibor Štys. O školném ani zápisném se v prohlášení vlády nemluví. Poté co vláda nezískává při hlasování poslanecké sněmovny důvěru, je Jiří Rusnok pověřen vedením vlády v demisi až do doby vytvoření vlády nové. Začíná rok 2014 a Prezident České republiky Miloš Zeman jmenuje premiérem Bohuslava Sobotku. Vládní koalice tvořená stranami ČSSD, ANO 2011 a KDU-ČSL má ohledně školného jasno. ČSSD chce zabránit jakýmkoli pokusům o zavedení školného na veřejných vysokých školách (Volební program ČSSD pro volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky 2013). ANO 2011 nemá v plánu zavádět školné ani jiné mechanismy, které by zvyšovaly zadluženost studentů (Resortní program ANO 2011) a ani Křesťanská

a demokratická unie – Československá strana lidová nepodpoří školné za studium na první vysoké škole s řádným průběhem studia (Volební program KDU-ČSL 2013-2017). Sobotkova vláda garantuje bezplatné vysokoškolské vzdělání na veřejných a státních vysokých školách – nezavede školné ani zápisné (Programové prohlášení vlády ČR 2014).

Jak již bylo předestřeno v úvodu, zpoplatnění studia na veřejných vysokých školách ve formě školného (zápisného) dnes není aktuální. To ovšem neznamená, že diskuze na téma finančního podílení se studentů na nákladech na své studium nebude znovu otevřena a politické síly jej nebudou chtít prosadit, ať už mu budou říkat školné, zápisné anebo nějak jinak.

4 Vysoká škola – veřejný nebo soukromý statek?

I přes všechny zmatky a zvraty týkající se školného na veřejných vysokých školách existují trvale dva zásadní postoje: **1.** Vysoká škola je veřejný statek, který má být financován z veřejných zdrojů. **2.** Vysokoškolské vzdělání představuje investici do lidského kapitálu jedince, do osobního života a uplatnitelnosti ve společnosti, proto by mělo být financováno soukromě formou školného.

Na jedné straně tedy stojí odpůrci školného, na straně druhé jeho zastánci. K nejvýraznějším osobnostem, které se aktivně zapojily do prosazování dvou výše zmíněných postojů, patří přední čeští sociologové Jan Keller (*proti zavedení financování VŠ spoluúčastí studentů*) a Petr Matějů (*pro zavedení financování VŠ spoluúčastí studentů*).

Sociolog Prof. PhDr. Jan Keller, CSc. se narodil 23. 1. 1955 ve Frýdku-Místku. Vystudoval historii a sociologii na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Roku 1992 obhájil habilitační práci: O byrokratizaci státní správy ve Francii za starého režimu. Stál u zrodu oboru Humanitní environmentalistika na MU, kde byl následně jmenován profesorem sociologie. Od roku 2000 působí na Fakultě sociálních studií Ostravské univerzity. Je autorem mnoha popularizačních, odborných knih a článků. Publikuje také novinové komentáře, především v deníku Právo (Kopecká, Nešpor 2011).

Jan Keller se hlásí k levicové politice, je zastáncem sociálního státu. Podporuje tedy rovnost a nezávislost jednotlivců, omezení chudoby a zamezení sociální exkluze. V roce 2009 neúspěšně kandidoval do Evropského parlamentu za Demokratickou stranu zelených, letos se stal ve volbách lídrem sociální demokracie. Ke školnému se vyjádřil v brožuře *Proč nezavádět školné*, ve které uvedl deset důvodů proti jeho zavedení, k nimž se dostaneme po představení Kellerova oponenta Petra Matějů.

Prof. PhDr. Petr Matějů. Ph.D. narozen 22. 7. 1950 v Praze je český sociolog a bývalý politik. Na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy vystudoval obor Sociologie a teorie kultury. Habilitoval na Fakultě sociálních studií MU. Roku 2005 byl jmenován profesorem. O šest let později se stal vedoucím katedry sociologie na Vysoké škole finanční a správní. Nejvýznamnějším dílem Petra Matějů se stala kniha (Ne)rovné šance na vzdělání zabývající se, jak už název napovídá, vzdělanostními nerovnostmi v České republice. Kromě knižních publikací napsal také více než sto článků pro hlavní deníky, týdeníky a odborné časopisy, jako je Sociologický časopis či Czech Sociological Review (Kopecká, Nešpor 2011).

Petr Matějů také pronikl do politiky. V roce 1998 se stal členem nově vzniklé liberální pravicové politické strany Unie svobody – Demokratická unie (US-DEU) a následně byl zvolen do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky. V letech 2006-2007 působil jako náměstek na Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, později jako garant zmíněného projektu Reforma terciárního vzdělávání.

V krátkosti jsme si představili dva významné sociology, kteří se zabývají školným na veřejných vysokých školách. Následující pasáž ukáže argumenty vyřčené jimi samotnými a jinými odpůrci či stoupenci finanční spoluúčasti studentů.

5 Proč (ne)zavádět školné

Základní otázkou týkající se zmíněných postojů (*veřejný x soukromý statek*) je, zda by vysokoškolské vzdělání mělo být financováno z veřejných nebo soukromých zdrojů. Americký ekonom Gary S. Becker, nositel

Nobelovy ceny za ekonomii, si myslí, že by si vzdělání měli platit jednotlivci, kteří jej získávají. Absolventi univerzit jsou totiž ve všech společnostech ekonomickými elitami. Vysoce vzdělaní pracovníci vydělávají mnohem více než ostatní. Proč by tedy daňoví poplatníci měli platit za vzdělání studentů, kteří budou patřit k nejúspěšnějším členům společnosti (Becker 1995)? Dle zastánců tohoto názoru (mezi nimi i Petr Matějů) studenti zvyšují vzděláváním svůj lidský kapitál, svoji uplatnitelnost ve společnosti a svém osobním životě. Proto by mělo být vzdělávání financováno studenty samotnými a ne společností jako celku.

Jan Keller ovšem oponuje tím, že v praxi nelze odhadnout, jaká část vzdělání je zcela investicí osobní a jaká znamená přínos pro celou společnost. Jako příklad může posloužit povolání lékaře. Jejich příjmy dosahují nadprůměrné výše, ale celospolečenský přínos této profese je nepopíratelný. Naproti tomu odměňování učitelů je trvale podhodnoceno, přestože jejich význam pro společnost je nezpochybnitelný. Najít obor možný označit čistě jen za investici do osobního prospěchu, by bylo prakticky nemožné (Keller 2010).

Někteří propagátoři zavedení školného jsou toho názoru, že finanční investice bude stimulem pro lepší výkony posluchačů v jejich studiu. O tomto názoru je možné pochybovat. Již dnes představuje vysokoškolské studium jak ušlý zisk, tak také poměrně citelné náklady pro studenta a celou jeho rodinu. Z výzkumu Eurostudent V mezi 6 382 studenty vyplývá, že celkové životní náklady při studiu na VŠ činí průměrně více než 12 000 Kč měsíčně (MŠMT 2013). Už toto číslo představuje pro studenty velkou motivaci a dalších deset tisíc korun za semestr ji jen stěží může umocnit. Studenti ze sociálně slabších rodin jsou tedy motivováni i bez školného a studenti z rodin zámožnějších několik tisíc korun k většímu výkonu nepřimějí. Zatímco dosud byly soukromé školy obsazovány z větší části méně zdatnými studenty z vyšších vrstev, důsledkem školného na veřejných školách bude přesun zmíněných studentů na školy veřejné. Ty potom z finančních důvodů uberou na přísnosti, sníží své nároky na studijní výsledky a dovedou studenty k vytouženému diplomu za méně peněz, než

tomu bylo na školách soukromých. Školné nemá údajně působit ke zvýšení motivace k vyššímu výkonu pouze na studenty, ale i na vysokoškolské učitele. V tomto argumentu lze spatřit možná neplánovanou kritiku učitelů, kteří vědomě nevydávají maximum ze svého potenciálu. Současně není jisté, jestli platící studenti budou opravdu tlačit své učitele k vyšším nárokům a nebude spíše převažovat touha po co nejsnadnější cestě k diplomu nad touhou po vědě. V tom případě by byli ceněni spíše učitelé, kteří jim cestu za diplomem příliš nekomplikují. I kdybychom s velkým optimismem předpokládali, že studenti ve svém vlastním zájmu budou od vyučujících požadovat, aby je co nejvíce zatěžovali, dostávali z jejich potenciálu maximum a k méně schopným přistupovali nekompromisně, i když přijdou o přísun finančních prostředků, budou učitelé opravdu motivováni k vyšší profesionalitě? Buďto, jak je zmíněno výše, učitelé zatím neprojevují v plné míře své kvality a čekají na vyšší platy, aby se mohli naplno věnovat svému poslání, anebo školné natolik zvýší prostředky škol určené na platy vysokoškolských učitelů, že si najdou odborníky z praxe, aby pro ně přednášeli. Souběžně s tímto jevem je nutné snížit počet studentů, jelikož na odborné úrovni lze pracovat pouze s omezeným počtem studentů. Nízké stavy studentů by znamenali nízké příjmy ze školného na plat odborníků, čímž se dostáváme do začarovaného kruhu (srov. Keller 2010).

„Investice od studentů by zvyšovaly kapacitu škol velmi snadno.“ (Matějů 2005). Toto tvrzení Petra Matějů, že školné umožní vysokým školám přijímat více studentů, bylo vyvráceno samotnými stoupenci školného, když navrhovali, aby veřejné školy od roku 2011/2012 trvale snižovaly procento přijatých uchazečů v bakalářském, magisterském i doktorském stupni. Roku 2012 dokončilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy jednání s vysokými školami o počtu studentů pro akademický rok 2012/2013. Celkový dohodnutý limit počtu studentů klesl o 5 %, limit počtu studentů přijímaných do prvních ročníků téměř o 10 % (MŠMT 2012).

Zavedením školného se vysoké školy mají dočkat výrazného zlepšení finanční bilance. V roce 2001 přišla jako první s prosazováním školného Unie svobody, jejímž členem (jak již víme) byl i Petr Matějů. Bylo poukázáno na žalostnou situaci učitelských platů, které měly peníze od žáků zvýšit. Později se k nim přidávali i jiní pravicoví politici s argumentem, že právě zavedení školného pomůže vysokým školám vypořádat se s prohlubující se finanční krizí. Žádný návrh reformy terciárního vzdělávání ovšem neukazuje, jaká bude rozpočtová politika vlády vůči sektoru vysokých škol. Nedostatek prostředků ve státní pokladně pravděpodobně neumožní zmírnění finančních problémů. O částku, kterou přinesou do rozpočtu veřejných vysokých škol studenti, se sníží objem finanční podpory pro terciární vzdělávání z rozpočtu státního. Jak uvádí sociologická analýza *Sociální důsledky zavedení školného na veřejných vysokých školách v ČR*, v Anglii a Rakousku došlo po zavedení školného na veřejných vysokých školách k snižování objemu financí získávaných ze státního rozpočtu, což školy nutí k tomu, aby se chovaly jako firmy (generovaly zisk nebo alespoň minimálně pokryly náklady na provoz) místo toho, aby se plně věnovaly výuce a výzkumu. Kvůli tomuto jevu jsou také často rušeny tzv. nerentabilní obory (Kubišová, Lánský 2012). Období mezi snížením dotací od státu a získáním odloženého školného mají školy překlenout pomocí bankovních půjček. Není tedy na místě, abychom uvažovali o jakémkoli zvyšování učitelských platů a zmírnění krize vysokých škol.

Dle propagátorů školného je poplatek za studium zanedbatelný. Vzhledem k potřebám financování vysokých škol jistě, ne však vzhledem k nízkopříjmovým domácnostem. A jestliže stát přestane platit část finančních prostředků, které dávají studenti, peněz na jejich chod bude i nadále málo. To povede pouze k tomu, že se dočkáme stále zvyšujícího se školného (viz situace v Anglii). Zvyšování je totiž politicky i technicky mnohem jednodušší než jeho zavedení.

Petr Matějů ve svém projektu *Bílá kniha terciárního vzdělávání* prosazoval mechanismus odloženého školného, jehož princip byl výše popsán. Řešení nesolventnosti studentů pomocí odloženého školného

vypadá na první pohled rozumně, avšak nedomyšleně. Student začíná půjčku splácet, jakmile jeho příjem přesáhne průměrný příjem v zemi, který činí zhruba o deset tisíc korun méně než průměrný příjem vysokoškoláka, což znamená, že absolvent vysoké školy začne splácet už v okamžiku, kdy překročí průměr celé populace, k jehož dosažení prakticky nepotřeboval vystudovat vysokou školu. Celou půjčku i s úroky bude muset splatit, aniž by někdy dosáhl příjmu průměrného vysokoškoláka. Nedosáhne-li ani průměrných příjmů země, nemusí se splácením zabývat. Půjčku soukromé bance splatí stát. Za studium „neúspěšných“ absolventů vysokých škol tedy zaplatí daňoví poplatníci včetně těch bezdětných a rodičů nestudujících. Kolem odloženého školného existuje plno otázek. Jak dlouho bude stát čekat, než za studenta půjčku zaplatí? A bude ji pak ještě vymáhat? Čekat až absolvent, jenž nedosahuje hranice průměrného příjmu, této hranice dosahovat bude? Zůstane nad studentem po celý život viset hrozba splácení? A dostane takový člověk, který ještě ani nesplatil svoje pohledávky za vzdělání, možnost získat jakoukoli jinou půjčku?

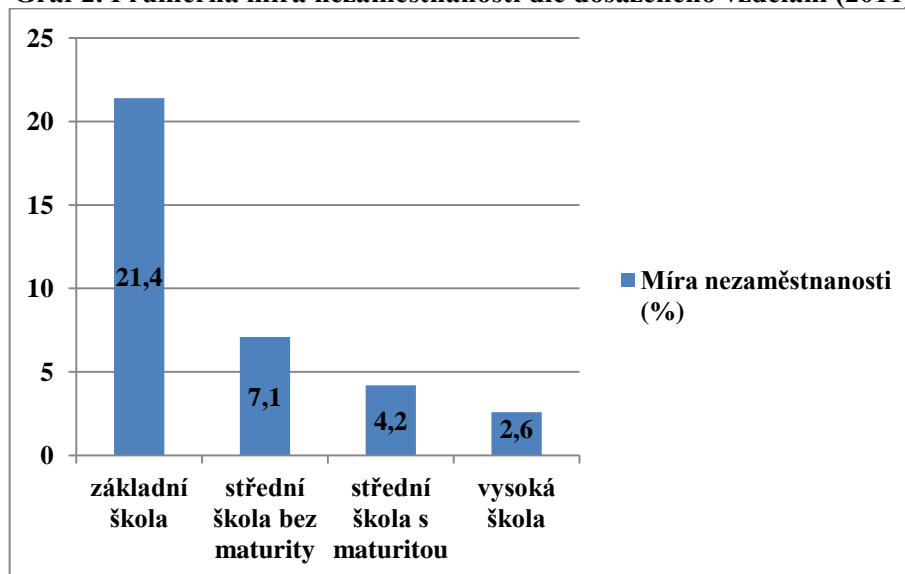
Zavedení školného má přinutit studenty rozhodnout se zodpovědněji, zda investici do vzdělání uskutečnit. Je však zodpovědné nerozhodnout se pro studium vysoké školy v postprůmyslové společnosti vyžadující stále vyšší vzdělání. S požadavkem na vyšší vzdělání úměrně nerostou materiální a sociální výhody, které vysokoškolské vzdělání přináší. Vysokoškolský titul dnes nezaručuje takovou životní úroveň jako v minulosti. Bude třeba studovat víc, přestože se to bude méně vyplácet a to mimo jiné díky „masifikaci“ školství vedoucí k inflaci vzdělání. Řešení problému vidí Jan Keller s Luborem Tvrdým ve vytváření nových atraktivních a lépe odměňovaných pracovních pozic přinejmenším stejně rychle jako školský systém vypouští na trh práce své absolventy (Keller, Tvrdý 2008). Dle mého názoru se tedy školné nestává stimulem k zodpovědnému rozhodování, ale překážkou zodpovědné rozhodnutí učinit.

5.1 Nerovné šance na vzdělání

Zásadním problémem českého školského systému, který by měl být reformou odstraněn a u něhož se nyní zastavím, je nerovnost příležitostí

získat vysokoškolské vzdělání. Málodko dnes pochybuje o důležitosti vzdělání jako klíči k získání vyšších příjmů, vyšší prestiže, vyšší životní úrovně. Proto je důležité, aby byl přístup ke vzdělání spravedlivý pro všechny, kteří o něj projeví zájem. Lepší uplatnění na trhu práce absolventů vysokých škol není pouze motivačním příběhem pro studenty, ale výzkumy podložený fakt. Jak můžeme vidět v grafu 2, s rostoucí dosaženou úrovní vzdělání klesá průměrná míra nezaměstnanosti.

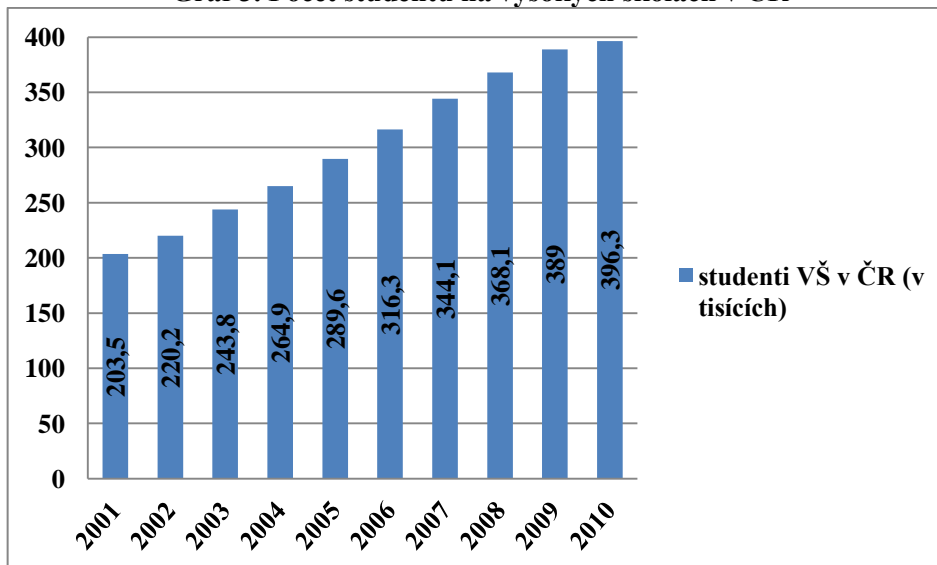
Graf 2. Průměrná míra nezaměstnanosti dle dosaženého vzdělání (2011)

Zdroj: *Education at a Glance, OECD, 2013*

Než se Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dohodlo s vysokými školami na limitu přijímaných studentů do prvních ročníků, jejich podíl rostl (Graf 3). Přesto se nesnižovaly existující nerovnosti. Podkladem pro toto tvrzení je výzkum EU Survey of Income and Living Conditions, kde bylo zjištěno, že v nejmladší věkové skupině do 26 let, získalo vysokoškolské vzdělání jen 9 % studentů, jejichž otec byl manuálně pracující. Mezi studenty z rodin vysokoškolsky vzdělaných je to 56 %. Žádoucím důsledkem snížení nerovností by měl být větší příliv talentů do terciárního vzdělávání a zamezení jejich mrháním. Poměr nerovnosti 6:1, je jedním z nejnepříznivějších výsledků Evropské unie (Liška 2009).

Graf 3. Počet studentů na vysokých školách v ČR

Zdroj: databáze ÚIV

5.1.1 Příčiny nerovnosti

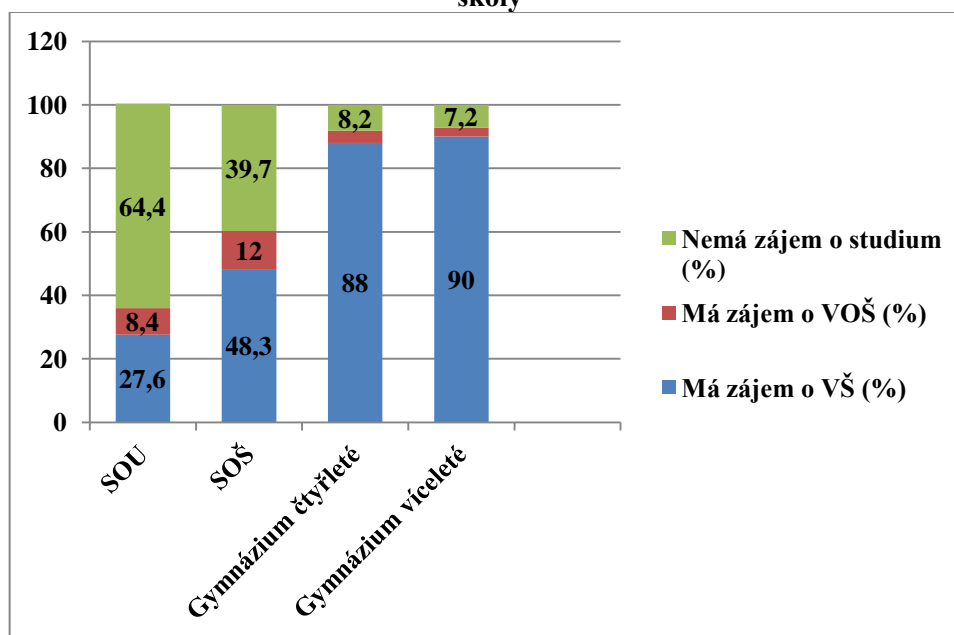
Podle teorie francouzského sociologa P. F. Bourdieua přispívají k udržování nerovnosti vzdělávací instituce.

Rodina je útvar, který má tendenci trvat ve svém bytí se všemi svými mocemi a výsadami. Rodiče tedy předávají svým dětem ekonomický (hmotné statky a finanční kapitál) a kulturní kapitál. Kulturní kapitál má formu objektivovanou (knihy, umělecká díla,...), inkorporovanou (dovednosti a schopnosti) a institucionalizovanou (doklady o vzdělání). Ovšem zatímco finanční kapitál, objektivovanou a do jisté míry inkorporovanou formu kulturního kapitálu lze dědit přímo, kulturní kapitál v institucionalizované formě lze dědit pouze nepřímo skrze vzdělání. Proto rodiny s vysokým objemem tohoto kapitálu projevují čím dál větší zájem o vzdělání svých potomků. Vzdělávací systém uchovává stávající řád, totiž odstup žáků disponujících nestejným zděděným kulturním kapitálem. Pomocí nejrůznějších třídících operací odděluje držitele kulturního kapitálu od těch, kteří ho postrádají. Tím reprodukuje vzdělanostní nerovnosti (Bourdieu 2008).

V souladu s experty na vzdělávací systémy se obecně uvádí, že nerovnost v dosažení vysokoškolského vzdělání v České republice je stejná jako v jiných zemích důsledkem 4 hlavních příčin (Matěju et al. 2009):

1. *Vysoká míra selektivity středního vzdělávání* – mnoho žáků pocházejících z rodin s nižším sociálně-ekonomickým statusem a vzděláním, kteří však mají srovnatelné schopnosti se žáky vzdělanějších rodičů, je směřováno ke středoškolskému studiu, které později výrazně ztěžuje vstup na vysokou školu. Zájem a ambice jsou důležitým předpokladem pro to, aby žák po ukončení středoškolského studia pokračoval ve vzdělávání na vysoké škole. Touha žáků po vysokoškolském vzdělání ovšem není vždy výsledkem jejich svobodného rozhodnutí podloženého objektivním zhodnocením svých studijních výsledků. Významným faktorem ovlivňujícím aspirace studenta je typ střední školy, kterou navštěvuje (viz. Graf 4).

Graf 4. Zájem pokračovat po maturitě ve studiu podle navštěvované střední školy

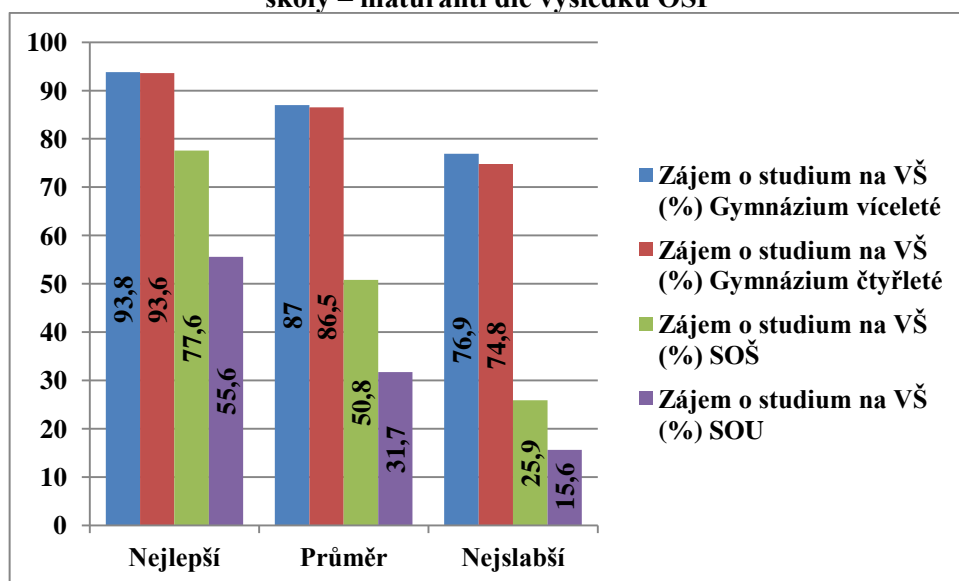

Zdroj: Sonda Maturant, 1998

Pravděpodobně nikoho nepřekvapí největší zájem o vysokoškolské vzdělávání ze strany gymnazistů, neboť úlohou gymnázia je příprava studentů na vysokou školu. Můžeme proto říct, že žák, který se rozhodne pro studium gymnázia, se zároveň rozhoduje i pro pozdější studium vysoké školy. Toto rozhodnutí provádí již v patnácti letech, v případě víceletých gymnázií ještě dříve. V tak raném věku záleží velmi často na rodičích, na jakou školu se jejich dítě přihlásí. Žáci základních škol, kteří tolik

nedůvěřují svým studijním schopnostem a prozatím si na vysokoškolské studium netroufají, volí z obavy před neúspěchem střední odbornou školu či učiliště. Tyto typy středních škol se téměř výhradně orientují na praktickou a odbornou přípravu a přechod svých absolventů rovnou na pracovní trh. Uvědomí-li si maturant v posledním ročníku střední odborné školy či učiliště, že by se o vysokoškolské studium přece jen rád pokusil, bývá už většinou na změnu vzdělávací dráhy pozdě. Jeho nedostatky oproti gymnazistům, kteří jsou po celou dobu vedeni a připravováni pro vstup na VŠ, jsou fatální. Přejít ze základní školy na střední tak předurčuje celou vzdělávací dráhu jedince (srov. Burdová, Matějů, Procházková 2006). Přitom nadaní žáci s nadprůměrnými studijními předpoklady se nacházejí i mimo gymnázia. V grafu 5 vidíme maturanty z různých typů škol (gymnázium víceleté, gymnázium čtyřleté, SOŠ, SOU), kteří dosáhli různých výsledků (nejlepší, průměr, nejslabší) v testech všeobecných studijních předpokladů (OSP) a jejich zájem pokračovat po maturitě na VŠ.

Graf 5. Zájem pokračovat po maturitě ve studiu podle navštěvované střední školy – maturanti dle výsledků OSP

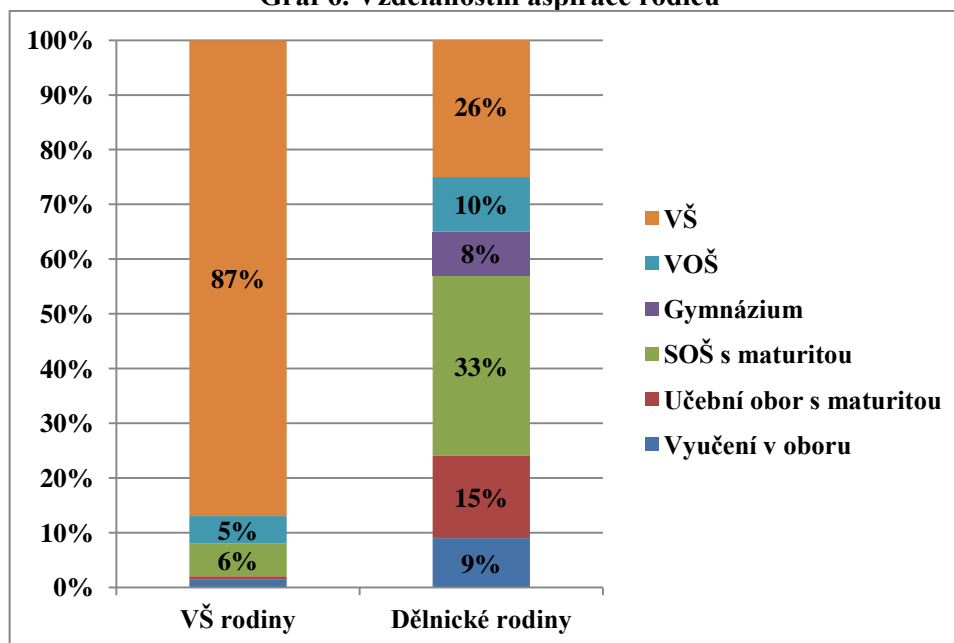
Zdroj: Sonda Maturant 1998 (převzato z Simonová a kol. 2006)

Nejvíce alarmujícím se jeví srovnání žáků s různými studijními předpoklady, studujících na různých typech škol - ve skupině žáků s nejslabšími výsledky z OSP má zhruba 75 % gymnazistů zájem o studium na vysoké škole. Naproti tomu pouze 56 % nejnadanějších studentů učilišť

počítá s dalším studiem. Obecné studijní předpoklady, které by měly hrát klíčovou roli v rozhodování o vstupu do terciárního vzdělávání, zde ustupují faktoru výběru střední školy (Simonová et al. 2006).

Již bylo naznačeno, že rozhodnutí, na jakou střední školu žák po ukončení základního vzdělání půjde, dělají velmi často za své děti rodiče. Do značné míry tedy záleží na jejich představě o budoucnosti svého potomka. Jak se liší vize rodičů, kde alespoň jeden z nich je absolventem vysoké školy (VŠ rodiny), a vize rodin, kde jsou oba rodiče nanejvýš vyučení (Dělnické rodiny) znázorňuje graf 6. Vzdělanostní aspirace rodičů z vysokoškolských rodin jsou téměř výhradně zaměřeny na to, aby i jejich potomci měli vysokoškolské vzdělání (87 %). U rodin dělnických jsou data mnohem více roztráštěna. Pouze čtvrtina (26 %) z nich by si přála mít ze svých dětí absolventy vysoké školy. Třetina by byla spokojena se střední odbornou školou (Špaček et al. 2010).

Graf 6. Vzdělanostní aspirace rodičů

Zdroj: *Rodiče a výchova 2010*

Osobně zastávám názor, že vzdělání rodičů silně ovlivňuje aspirace studenta. Oba moji rodiče mají vysokoškolské vzdělání a nikdy jsem nepomyslel na to, že bych se po ukončení středoškolského studia nehlásil na vysokou školu. Stejně uvažovali i moji dva sourozenci. Naše vzdělávací

cesta byla z velké části určena zrozením. Odstranění takovýchto nerovností je velice složité. Následující příčiny determinantu sociálního původu dále umocňují.

2. *Nedostatečná diverzifikace* – v důsledku malé otevřenosti terciárního systému vzniká konkurenční boj o místo v tomto systému, v němž prohrávají především uchazeči ze sociálně slabších rodin.

3. *Přijímací řízení na vysoké školy* – důraz je kladen na konkrétní znalosti získávané v různé míře na různých školách místo toho, aby se profesionálně zjišťovaly obecné studijní předpoklady, o nichž je známo, že nejsou tak závislé na předchozím vzdělání a tedy sociálním původu uchazeče.

4. *Slabé nebo málo účinné programy finanční pomoci studentům vysokých škol* – stejně jako bohatí lidé utratí více peněz za oblečení, automobily a nemovitosti, utratí i bohatí rodiče více peněz za vzdělání svých dětí. Obecný názor ovšem říká, že životní příležitosti dětí by neměly záviset na ekonomické situaci rodičů nebo komunitě, v níž rodina žije (Stiglitz 1997). Slabé nebo málo účinné programy finanční pomoci vysokoškolským studentům neumožňují odpoutat se od ekonomické situace rodiny uchazeče. Odpoutání od ekonomické situace je jedna ze základních podmínek k tomu, aby se do systému terciárního vzdělávání mohli dostat i uchazeči z rodiny s nižšími příjmy.

Není pochyb o existujících nerovnostech v možnosti získat vysokoškolský diplom. Může být školné nástrojem k jejich odstranění?

5.2 Školné – virus jako lék na nerovnost

Sociální nerovnost v přístupu k vysokoškolskému vzdělání lze snížit pomocí určité formy finanční spoluúčasti studentů. S touto myšlenkou přišli zastánci školného. V rámci organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) patří Česká republika k zemím, které vykazují podprůměrné výdaje na terciární vzdělávání. Přestože byl zaznamenáván prudký růst počtu studentů, nedoprovází jej odpovídající nárůst výdajů. Výdaj na studenta v ČR v roce 2010 byl zhruba dvakrát menší (7 635 USD) než průměr OECD

(13 528 USD)¹. Vysoké školy nemají dostatek financí a nemohou proto uspokojit poptávku po vysokoškolském vzdělání a zvyšovat jeho kvalitu. Důsledkem je konkurenční boj, v němž prohrávají především studenti ze sociálně slabších rodin (viz kapitola *Nerovné šance na vzdělání*). Možností pro zamezení těchto problémů by mohlo být výrazné zvýšení veřejných prostředků na terciární vzdělávání. Avšak v České republice tomuto kroku brání rozpočet nacházející se v deficitním stavu, zadluženost a neochota většiny populace přistoupit na vyšší daně. Velká část veřejných zdrojů navíc putuje díky rychlému stárnutí populace na zdravotnictví, sociální a penzijní systém. Někteří odborníci (například již zmíněný Petr Matějů) proto považují za jediné východisko z rozpočtové pasti zvýšení soukromého podílu výdajů, a sice formou školného. Co si o tomto záměru myslí odpůrci školného? Skutečně by došlo ke snížení sociálních nerovností?

Sociolog a filozof Jan Keller spíše počítá s opačným výsledkem. Demonstruje to na příkladu v nerovnosti ženských a mužských mezd. Je známo, že muži pobírají o třetinu vyšší mzdu než ženy. Neexistuje žádná zmínka o nižším školném pro studentky. Proč by však měly ženy investovat stejně, když už předem vědí, že jim bude vyplaceno v průměru o třetinu méně než mužům? Ke snížení sociálních rozdílů zde nedojde a nedojde k němu ani v případě studentů z velkých univerzitních měst vůči ostatním. Studenti žijící v Praze, Brně a dalších univerzitních městech ušetří za dojíždění, koleje a v mnoha případech i za menzu. Pro přespolní znamená školné další výdaje navíc po uhrazení plateb za dopravu, ubytování a stravu. Získat přivýdělek není zdaleka tak jednoduché, jako pro ty, kteří v univerzitních městech žijí a mají proto známosti. Důvodem, proč tato sociální nerovnost některým sociologům uniká, je to, že sami z těchto velkých měst pocházejí. V Bílé knize terciárního vzdělávání se můžeme dočíst o dalších nerovnostech, které jsou, ač se je autoři knihy snaží vymýtit, podněcovány. V kapitole o odloženém školném píší o podněcování přímého placení školného jeho snížením. Konkrétně jde o 20% slevu. Studenti

¹ OECD 2013, Education of Glance

z bohatých rodin budou zvýhodněni, zatímco chudší budou nuceni vzít si půjčky (srov. Keller 2010).

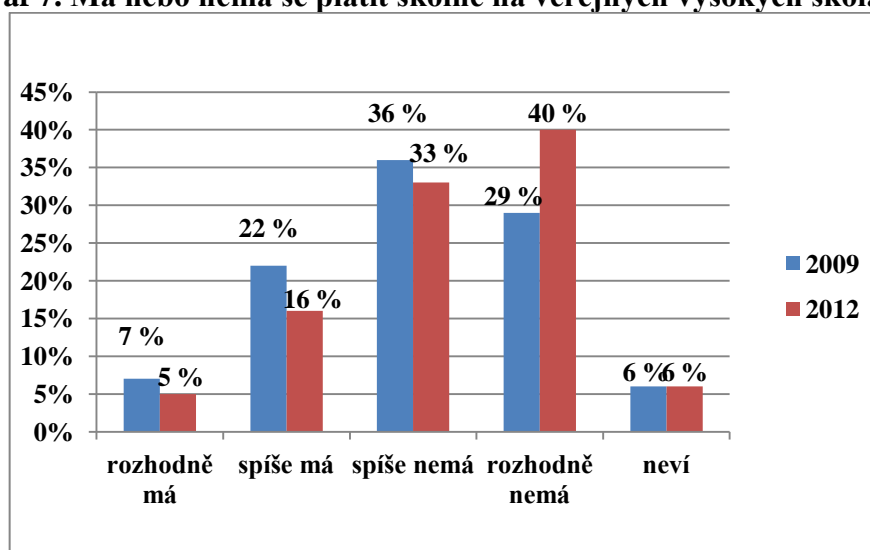
Tento argument pro školné je aktuálně zcela nesmyslný a to nejen z důvodu, který uvádí Keller, ale také proto, že nelze uvažovat o snížení konkurence v přijímacím řízení v důsledku větší otevřenosti systému terciárního vzdělání, když se ministerstvo školství dohodlo s vysokými školami o zavedení limitu počtu studentů zahrnutých do veřejného financování. Dohodnutý limit má naopak počet studentů snížit.

6 Veřejné mínění

Představil jsem názory některých osobností, jež se zapojily do diskuzí o školném na veřejných vysokých školách. Nyní si ukážeme, jak se k problému financování terciárního vzdělávání staví široká veřejnost.

Dle průzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění odpor proti školnému mezi roky 2009 a 2012 stoupl. Jak můžeme vidět z údajů v grafu 7., v roce 2009 podpora školného dosahovala 29 % proti 65 % odpůrců. Ve výzkumu v roce 2012 se pro placení školného na veřejných vysokých školách vyslovila pouze pětina (21 %), přičemž rozhodně pro je 5 % a 16 % zvolilo variantu „spíše“. Téměř tři čtvrtiny (73 %) obyvatel s placením nesouhlasí (33 % spíše, 40 % rozhodně). V obou případech 6 % respondentů nemá v této otázce jasno. Z grafu 7 je tedy patrné, že došlo k poklesu podpory a naopak vzrostl počet nesouhlasných stanovisek, který se projevil především ve zvýšení podílu rozhodně nesouhlasících. Odpor ke školnému vzrostl v době vlády Petra Nečase, kdy se finanční spoluúčast studentů objevila v programovém prohlášení a bylo téměř jisté, že studenti se platební povinnosti vůči vysokým školám nevyhnou.

Graf 7. Má nebo nemá se platit školné na veřejných vysokých školách?

Zdroj: CVVM

7 Dílčí závěr

Proč je školné tak vehementně prosazováno? Argumenty pro jeho zavedení se jeví jako ne zcela promyšlené. Stejnou funkci školného, jako odevzdání poplatku za úspěšnou životní investici, by mohlo plnit například vyšší zdanění platů vysokoškoláků s největšími úspěchy a odvod takto získaných peněz do příslušné rozpočtové kapitoly (Keller 2010). Politickými silami, které prosazují zavedení školného, jsou ovšem ti, co realizují snížení daní pro vrstvu s nejvyššími příjmy tvořenou z 90 % vysokoškoláky. Nejvíce odměňovaní jsou chráněni rovnou daní před tím, aby investici, která se jim vyplatila, spláceli společnosti. Jedinci ze středních vrstev pohybující se těsně nad průměrem pocítí tuto formu zdanění nejvíce, budou dotovat chod zbytku veřejného sektoru ve státě, který chudne také právě zavedením rovné daně. I prostřednictvím školného tak budou platit dluhy, které nenadělali. Jak jsme se dočetli výše, za mnohé zaplatí stát, jejich rodiče a o něco málo úspěšnější spolužáci v roli daňových poplatníků. Proto bude jejich kariéru provázet pocit viny a status doživotního dlužníka.

Vrátíme-li se k nerovnostem v příležitostech přístupu k vysokoškolskému vzdělání, je nemožné předpokládat, že by je zavedení školného či zápisného odstranilo. K nerovnostem v objemu kulturního

kapitálu se ještě přidá zvětšení překážky v podobě kapitálu ekonomického. Tato překážka bude snižovat atraktivitu vysokoškolského studia a to především v rodinách s nízkým kulturním kapitálem, kde rodiče nepředávají potomkům takové aspirace jako je tomu u dětí s rodiči s vysokoškolským vzděláním. Ekonomické zátěž pro už tak napnuté rozpočty rodin v době „bezplatného“ veřejného vysokého školství může a s nejvyšší pravděpodobností bude mít fatální důsledky ve vzdělanostních nerovnostech.

Zvýšení úrovně terciárního vzdělávání a odstranění bariér v přístupu do něj je jistě správným cílem. Není však jednoduché vybudovat cestu schůdnou pro všechny, kdo o ni projeví zájem. Podíváme-li se hlouběji pod povrch, školné se v tuto chvíli opravdu jeví jako léčba, která s sebou nese stejné (místo i horší) vedlejší účinky, jako jsou projevy samotné nemoci. Zadlužování, nerovnost, neustálé zvyšování školného, snižování objemu financí pro veřejné školy ze státního rozpočtu, to vše mohou být důsledky nesprávně použitého nástroje reformy českého vysokého školství.

Praktická část

8 Výzkumný problém

Finanční spoluúčast studentů se stala předmětem dlouhotrvajících sporů. Momentálně zpoplatnění studia nehrozí, avšak k současnému stavu vedly rozsáhlé debaty, které mohou být v budoucnu opět otevřeny. Proti školnému na veřejných vysokých školách vystupují mnozí odborníci a negativně se k této záležitosti staví i většina veřejnosti. Jak vnímají situaci ohledně školného studenti Univerzity Palackého v Olomouci?

9 Cíl výzkumu

Zjistit názory studentů Univerzity Palackého v Olomouci na zavedení školného na veřejných vysokých školách.

10 Hypotézy

H1: Více než 50 % dotazovaných bude proti školnému na veřejných vysokých školách.

H2: Více než 60 % respondentů by přijalo školné v podobě navrhované vládním prohlášením 2010².

H3: Proti školnému na veřejných vysokých školách bude více studentek než studentů³.

H4: Mezi respondenty, kteří nemají rodiče s vysokoškolským vzděláním, bude zjištěna větší relativní četnost studentů, kteří nesouhlasí se školným na veřejných vysokých školách než mezi studenty s alespoň jedním vysokoškolsky vzdělaným rodičem.

H5: Mezi respondenty, kteří mají alespoň jednoho vysokoškolsky vzdělaného rodiče, bude zjištěna menší relativní četnost případů, kdy by se studenti kvůli školnému vzdali studia na VŠ.

² Programové prohlášení Vlády ČR ze srpna 2010 předpokládalo zavedení finanční spoluúčasti absolventů vysokých škol na hrazení nákladů jejich studia v maximální výši 10 000 Kč za jeden semestr.

³ Studenti a studentky jakožto muži a ženy budou rozlišováni pouze v souvislosti s hypotézou H3. V ostatních případech jsou pod pojmem *student* zahrnuti muži i ženy.

11 Operacionalizace hypotéz

OH1: Více než 50 % dotazovaných bude proti školnému na veřejných vysokých školách.

Hypotéza vychází z dat výzkumu EUROSTUDENT IV zveřejněných v prezentaci „Hlavní výsledky výzkumu studentů“, kde se 64,9 % studentů vyslovilo proti jakékoli formě školného a 35,1 % souhlasilo (Matějů, Fischer 2009).

Hypotéza bude ověřována otázkou Q3:

Souhlasíte se zavedením školného na veřejných vysokých školách, zmiňovaného v rámci reformy školství ČR, za účelem zajistit vyšší kvalitu vysokoškolského vzdělávání?: 1. Rozhodně ano, 2. Spíše ano, 3. Spíše ne, 4. Rozhodně ne.

Hypotéza se potvrdí, jestliže více než polovina respondentů bude pro zavedení školného (pro = rozhodně ano + spíše ano).

OH2: Více než 60 % dotazovaných by přijalo školné v podobě navrhované vládním prohlášením 2010.

Programové prohlášení Vlády ČR ze srpna 2010 předpokládalo zavedení finanční spoluúčasti absolventů vysokých škol na hrazení nákladů jejich studia. Zavedení se plánovalo na akademický rok 2013/2014, a to v maximální výši 10 000 Kč na jeden semestr studia. Ověřením hypotézy zjistíme, jaký podíl dotazovaných by přijal tento návrh.

Hypotéza vychází z dat výzkumu EUROSTUDENT IV zveřejněných v prezentaci „Hlavní výsledky výzkumu studentů“, kde respondenti odpovídali na otázku, zda si myslí, že by jim školné v podobě navrhované vládním prohlášením z roku 2010 omezilo přístup k vysokoškolskému vzdělání. 38 % studentů uvedlo, že omezilo, 62 % neomezilo (Matějů, Fischer 2009)..

Hypotéza bude ověřována otázkou Q4:

Pokud by na veřejných vysokých školách bylo zavedeno školné, byl(a) bych ochoten(a) platit za každý semestr částku v maximální výši?: 1. Nebyl(a) bych ochoten(a) platit školné, vzdal(a) bych se VŠ vzdělání, 2. 5 tis. Kč, 3. 10 tis. Kč, 4. 20 tis. Kč, 5. 40 tis. Kč, 6. více než 40 tis. Kč.

Hypotéza se potvrdí, jestliže více než 60 % respondentů odpoví na otázku Q4 jednou z následujících možností: **3.** 10 tis. Kč, **4.** 20 tis. Kč, **5.** 40 tis. Kč, **6.** více než 40 tis. Kč.

OH3: Proti školnému na veřejných vysokých školách budou více studentky než studenti.

Podle propagátorů školného představuje vzdělání osobní investici do sebe sama. Tato investice se ovšem vzhledem k nerovnostem v odměňování méně vyplatí ženám. Výzkum platů v ČR prokázal, že existují nerovnosti mezi muži a ženami. Průměrný plat mužů činí 128,8 % průměrného platu žen. Ženy musí mít vyšší vzdělání než muži, aby měly stejný plat. (platy.cz 2013). Přitom nikde není zmínka o tom, že by ženy měly platit nižší školné než muži. Data z výzkumu mezi studenty vysokých škol EUROSTUDENT IV uvádí, že studenti očekávají dva roky po nástupu do práce v průměru 28 000 Kč, u studentek je to pouze 22 000 Kč (Matějů, Fischer 2009). Zavedení školného by prohloubilo nerovnost mezi muži a ženami. Je tedy možné počítat s vyšším odporem ke školnému u studentek než u studentů.

Hypotéza bude ověřována otázkami Q1 a Q3.

Hypotéza se potvrdí, jestliže mezi studentkami bude zaznamenána větší relativní četnost odpovědí *rozhodně ne + spíše ne* na otázku Q3 než mezi studenty.

OH4: Mezi respondenty, kteří nemají rodiče s vysokoškolským vzděláním, bude zjištěna větší relativní četnost studentů, kteří nesouhlasí se školným na veřejných vysokých školách než mezi studenty s alespoň jedním vysokoškolsky vzdělaným rodičem.

Hypotéza vychází z výzkumu Rodiče a výchova 2010, kde bylo zjištěno, že vzdělanostní aspirace rodičů z vysokoškolských rodin (alespoň jeden rodič má VŠ vzdělání) jsou téměř výhradně zaměřeny na to, aby i jejich potomci měli vysokoškolské vzdělání (87 %). Z ostatních rodin by si pouze čtvrtina (26 %) přála mít ze svých dětí absolventy vysoké školy (Špaček et al. 2010). Čím vyšší vzdělání mají rodiče, tím vyšší bývají vzdělanostní aspirace dětí (Matějů et al. 2006). Proto předpokládám, že studenti s alespoň jedním vysokoškolsky vzdělaným rodičem více chápou

nutnost investice do vzdělání v podobě školného za účelem zajistit vyšší kvalitu vzdělávání, které zvýší jejich konkurenceschopnost na trhu práce a to i v zahraničí.

Hypotéza se potvrdí, jestliže mezi studenty, kteří nemají rodiče s vysokoškolským vzděláním, bude zjištěna větší relativní četnost odpovědí *rozhodně ne + spíše ne* na otázku Q3 než mezi studenty s alespoň jedním vysokoškolsky vzdělaným rodičem.

OH5: Mezi respondenty, kteří mají alespoň jednoho vysokoškolsky vzdělaného rodiče, bude zjištěna menší relativní četnost případů, kdy by se studenti kvůli školnému vzdali studia na VŠ.

Zde vycházím z teorie Pierra Bourdieua. Kulturní kapitál se na rozdíl od ekonomického nedá dědit přímo. Proto předpokládám, že pro respondenty s alespoň jedním vysokoškolsky vzdělaným rodičem má VŠ vzdělání vyšší hodnotu a bude obtížnější vzdát se ho i přes zavedení školného.

Hypotéza bude ověřována otázkami Q4 a Q6.

Hypotéza se potvrdí, bude-li mezi respondenty s alespoň jedním vysokoškolsky vzdělaným rodičem zaznamenána menší relativní četnost odpovědí *1. Nebyl(a) bych ochoten(a) platit školné, vzdal(a) bych se VŠ vzdělání* na otázku Q4 než mezi respondenty bez rodičů s vysokoškolským vzděláním

12 Metoda výzkumu

Vzhledem ke kvantitativnímu charakteru výzkumu volím metodu matematicko – statistickou. Pomocí rozboru teorie a dotazníkového šetření se pokusím získat nová data.

13 Technika výzkumu

Pro účely výzkumu jsem zvolil dotazníkové šetření. Tato technika je úspornější než rozhovor z hlediska času i financí. Anonymita eliminuje obavy respondentů ze zneužití jimi uvedených údajů. Díky dotazníkovému šetření jsem prakticky vyloučil možnost interviewer bias.

14 Organizace výzkumu

14.1 Výzkumný soubor a terén

Výzkumný soubor tvoří 99 studentů Univerzity Palackého v Olomouci. Přestože jsem si vědom některých nedostatků této metody, z důvodu časového a finančního omezení, byli respondenti vybráni příležitostným výběrem (Miovský 2006). Z každé ze tří největších fakult UP (filozofická, přírodovědecká, pedagogická) jsem vybral obor (sociologie-andragogika, regionální geografie, výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání) a z každého z těchto tří oborů oslovil 33 studentů. Všichni respondenti navštěvují 3. ročník bakalářského studijního programu.

15 Statistické zpracování dat

15.1 Ověření hypotéz

Hypotéza 1: Více než 50 % dotazovaných bude proti školnému na veřejných vysokých školách.

Tab. 1 Názor studentů na zavedení školného na veřejných vysokých školách

Školné na VŠ	Četnost	Rel. četnost
rozhodně ano	2	2,02 %
spíše ano	23	23,23 %
spíše ne	44	44,45 %
rozhodně ne	30	30,3 %

Na otázku, zda by mělo být zavedeno školné na veřejných vysokých školách, odpověděla $\frac{1}{4}$ respondentů kladně (z toho 8 % *rozhodně souhlasí* a 92 % se *spíše* přiklání ke školnému), zatímco nesouhlas s poplatky veřejným vysokým školám ve formě školného vyjádřilo 75 % dotazovaných studentů. Se školným *striktně* nesouhlasí téměř třetina všech respondentů. 44 % dotazovaných studentů *spíše* nechce platit školné. Hypotéza H1 se potvrdila.

Tab 2. Názor na školné dle studijních oborů (fakult)

Názor na školné	Sociologie - andragogika (FF)	Regionální geografie (PřF)	Výtvarná tvorba se zaměřením na vzdělávání (PdF)
rozhodně ano	3,03%	3,03%	0,00%
spíše ano	30,30%	21,21%	18,18%
spíše ne	45,45%	48,48%	39,39%
rozhodně ne	21,21%	27,27%	42,42%

Nejvíce se školným na veřejných vysokých školách nesouhlasí studenti výtvarné tvorby se zaměřením na vzdělávání (spíše + rozhodně = 82 %), dále studenti regionální geografie (spíše + rozhodně = 76 %) a nejméně proti jsou studenti oboru Sociologie - andragogika (spíše + rozhodně = 67 %). Každý obor zastupoval jednu fakultu.

Hypotéza H2: Více než 60 % dotazovaných by přijalo školné v podobě navrhované vládním prohlášením 2010.

Tab 3. Názor na školné dle maximální částky, kterou by respondent byl ochoten zaplatit za školné – procenta z celkového počtu

Názor na školné	X	5 000 Kč	10 000 Kč	20 000 Kč	celkem
nesouhlas	10,10 %	7,07 %	54,55 %	3,03 %	74,75 %
souhlas	0 %	0,00 %	20,20 %	5,05 %	25,25 %
celkem	10,10 %	7,07 %	74,75 %	8,08 %	100,00 %

Tab 4. Upravená tabulka - přijetí či nepřijetí školného dle vládního návrhu 2010

Názor na školné	Neochotni platit školné 10 000 Kč	Ochotni platit školné 10 000 Kč	celkem
nesouhlas	17,17 %	57,58 %	74,75%
souhlas	0 %	25,25 %	25,25%
celkem	17,17 %	82,83 %	100,00 %

Z tabulky lze vyčíst, že 83 % (74,75 % a 8,08 %) všech respondentů by, ať už souhlasí nebo nesouhlasí se školným na veřejných vysokých školách, bylo ochotných přijmout školné v podobě navrhované vládním prohlášením z roku 2010. Ze zbylých 17 % by o vysokoškolské studium přišlo (10 % by se po zavedení školného vzdalo vysokoškolského vzdělání a 7 % by o vzdělání přišlo, protože více než 5000 Kč školného je pro ně příliš vysoká částka). Hypotéza H2 se potvrdila.

Se školným nesouhlasí a nebylo by ochotno ho zaplatit 17 % všech dotazovaných studentů. Nejpočetnější skupinu (58 %) tvoří respondenti, kteří se školným sice nesouhlasí, ale byli by ochotni přijmout školné dle návrhu z roku 2010. Tito respondenti jsou si pravděpodobně vědomi výhod (průměrné platy vysokoškoláků, nižší nezaměstnanost aj.), které vysokoškolské vzdělání přináší a váží si ho natolik, že by VŠ studovali i s navrhovaným školným. Všichni studenti, kteří se školným souhlasí, by byli ochotni jej platit (25 %).

Tab. 5 Studenti, kteří po zavedení školného dle návrhu z roku 2010 přišli o studium na VŠ

	Studenti bez rodičů s VŠ vzděláním	Studenti s alespoň jedním rodičem s VŠ vzděláním
Studenti, kteří by přišli o studium na VŠ: 17	76,47%	23,53%

Tabulka 5 znázorňuje rozdělení studentů (kteří by po zavedení školného v podobě navrhované vládním prohlášením z roku 2010 přišli o studium na VŠ) podle vzdělání jejich rodičů. Poměr 3:1 dokazuje vysokou nerovnost mezi studenty, kteří mají rodiče bez vysokoškolského vzdělání a studenty, kteří mají alespoň jednoho vysokoškolsky vzdělaného rodiče. Pravděpodobně zde bude hrát roli různý objem finančního a kulturního kapitálu rodin, z nichž studenti pocházejí.

Hypotéza H3: Proti školnému na veřejných vysokých školách budou více studentky než studenti

Tab 6. Souhlas/nesouhlas se školným dle pohlaví respondentů

Respondenti	Studenti: 38 Studentky: 61	
Souhlas se školným		
rozhodně ano	2,63 %	1,64 %
spíše ano	34,21 %	16,39 %
spíše ne	44,74 %	44,26 %
rozhodně ne	18,42 %	37,70 %

Pro zavedení školného na vysokých školách je 37 % (3 % rozhodně, 34 % spíše) studentů, proti 63 % (18 % rozhodně, 45 % spíše). V případě studentek souhlasí s poplatky veřejným vysokým školám prostřednictvím školného 18 % (2 % rozhodně, 16 % spíše) a nesouhlasí 82 % (44 % rozhodně, 38 % spíše). Hypotéza H4 se potvrdila.

Závěr: Výzkumy prokázaly, že ženy po absolvování vysoké školy očekávají nižší mzdy než muži. Jejich očekávání je pravděpodobně ovlivněno platovými nerovnostmi, které skutečně existují. Jestliže má školné odstranit sociální nerovnosti, studentky by měly platit méně za vzdělání, které se jim nevyplatí tolik jako studentům. O nižších poplatcích pro ženy se však v žádném návrhu nehovořilo. Z výsledků výzkumu lze usuzovat, že vyšší odpor studentek ke školnému, může být dán právě zmíněnými nerovnostmi.

Hypotéza H4: Mezi respondenty, kteří nemají rodiče s vysokoškolským vzděláním, bude zjištěna větší relativní četnost studentů, kteří nesouhlasí se školným na veřejných vysokých školách než mezi studenty s alespoň jedním vysokoškolsky vzdělaným rodičem.

Tab 7. Názor na školné dle vzdělání rodičů respondentů

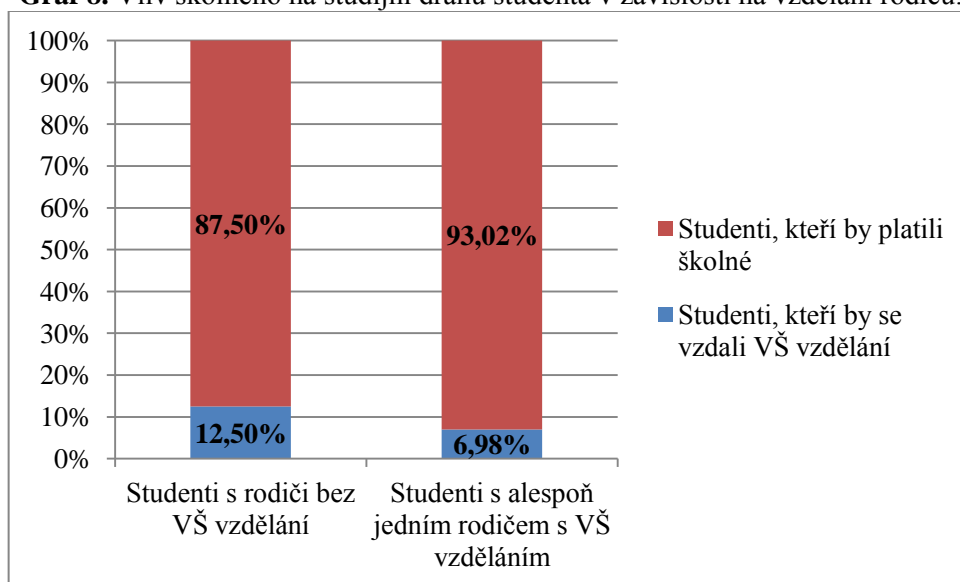
Názor na školné	Studenti s alespoň jedním rodičem s VŠ vzděláním: 43	Studenti s rodiči bez VŠ vzdělání: 56
rozhodně ano	0,00 %	3,57 %
spíše ano	30,23 %	17,86 %
spíše ne	53,49 %	37,50 %
rozhodně ne	16,28 %	41,07 %

Se školným na vysokých školách *rozhodně* souhlasí pouze studenti s rodiči bez vysokoškolského vzdělání (téměř 4 % z nich). Souhlas v této skupině respondentů vyjádřilo 21 % (rozhodně ano + spíše ano), 79 % se školným nesouhlasí (spíše ne + rozhodně ne). Mezi studenty, kteří mají alespoň jednoho vysokoškolsky vzdělaného rodiče, souhlasí s finanční spoluúčastí v podobě školného 30 %. Zbýlých 70 % je proti. Přestože se hypotéza potvrdila, rozdíl mezi skupinami respondentů v relativní četnosti nesouhlasících je pouze 9 %. Malý rozdíl by mohl být způsoben tím, že výzkumný vzorek tvoří studenti 3. ročníků., kde již pravděpodobně není tak

významný rozdíl mezi aspiracemi studentů, jako například v ročníku prvním.

Hypotéza H5: Mezi respondenty, kteří mají alespoň jednoho vysokoškolsky vzdělaného rodiče, bude zjištěna menší relativní četnost případů, kdy by se studenti kvůli školnému vzdali studia na VŠ.

Graf 8. Vliv školného na studijní dráhu studenta v závislosti na vzdělání rodičů.

Graf 8 rozděluje studenty dle vysokoškolského vzdělání jejich rodičů tak, abychom mohli porovnat různost dopadu školného na tyto dvě skupiny respondentů (1. skupina jsou studenti s rodiči bez VŠ vzdělání, 2. skupina se skládá ze studentů s alespoň jedním vysokoškolsky vzdělaným rodičem). V první skupině by se kvůli zavedení školného vzdalo studia na vysoké škole téměř 13 %, v případě skupiny druhé je to zhruba polovina (7 %). Hypotéza H6 se potvrdila.

Problém ovšem je, že u rodičů mohlo vést vysokoškolské vzdělání k vyššímu příjmu, a tudíž si studenti s rodiči s VŠ vzděláním pravděpodobně mohou dovolit více zaplatit za školné. Pro doplnění uvádím následující tabulku:

Tab 8. Maximální výše školného, kterou by studenti byli ochotni platit dle vzdělání rodičů

Max. akceptovaná výše školného	Četnosti	Studenti s rodiči bez VŠ vzdělání	Studenti s alespoň jedním rodičem s VŠ vzděláním
X	sloupcová	12,50 %	6,98 %
5 000 Kč	sloupcová	10,71 %	2,33 %
	řádková	85,71 %	14,29 %
10 000 Kč	sloupcová	71,43 %	79,07 %
	řádková	54,05 %	45,95 %
20 000 Kč	sloupcová	5,36 %	11,63 %
	řádková	37,50 %	62,50 %

Z tabulky je patrné, že nejvíce maximální akceptovanou částkou, kterou by studenti byli ochotni zaplatit za školné, je v obou případech 10 000 Kč (71 % a 79 % v poměru 54 % ku 46 %). U zbývajících dvou částek byl zjištěn podstatnější nepoměr v odpovědích. 86 % z těch, kteří by za vzdělání zaplatili maximálně 5 000 Kč, je tvořeno studenty s rodiči bez vysokoškolského vzdělání a pouze 14 % tvoří studenti s alespoň jedním vysokoškolsky vzdělaným rodičem. U částky v maximální výši 20 000 Kč je to pak 37,5 % ku 62,5 %.

Závěr: Jak již bylo zmíněno, kulturní kapitál se dá dědit přímo jen do určité míry. Některé jeho složky může potomek získat pouze skrze vzdělávací systém. Na studenty pocházející z rodin, které nedisponují takovým množstvím kulturního kapitálem jako potomci vysokoškoláků, pravděpodobně není vyvíjen takový tlak (vzdělanostní aspirace rodičů nejsou tak vysoké) a je pro ně snazší vzdát se možnosti získat vysokoškolský titul. Z obou případů ovšem vyplývá, že pro většinu studentů má VŠ vzdělání velký význam. Nejspíše také z toho důvodu, že respondenti byli vybíráni z 3. ročníků, kde je na rozdíl od ročníku prvního vysoká koncentrace těch, kteří studují vysokou školu proto, aby ji dostudovali.

Kromě kulturního kapitálu by se po zavedení školného stal významným faktorem ovlivňující studijní dráhu člověka také finanční kapitál (viz tabulka 9), kterého mají vysokoškoláci v průměru více než lidé bez VŠ vzdělání. Školné by dle mého výzkumu zvýšilo nerovnosti v přístupu ke vzdělání.

Závěr

Cílem práce bylo pomocí terminologického ukotvení blíže představit školné (zápisné) a jeho vývoj v kontextu reformy terciárního vzdělávání. Zjistit jak probíhaly diskuze na toto téma. Stručně představit na jedné straně síly, jež se snaží o prosazení finanční spoluúčasti studentů a na straně druhé odpůrce tohoto fenoménu. Uvést argumenty, pomocí kterých se zastánci a odpůrci školného snaží prosadit své postoje k němu. Podívat se na možné důsledky zavedení povinnosti studentů podílet se na financování vysokých škol. Dalším cílem bylo zjistit názory olomouckých studentů na školné.

Od roku 2006 se Ministerstvo školství a mládeže snaží o reformu vysokých škol, která by umožnila vysokým školám a univerzitám poskytovat vzdělání světové úrovně a zpřístupnila jej všem, kdo o něj projeví zájem. Předmětem diskuze se stalo školné (zápisné) jakožto prostředek k dosažení požadované změny v systému terciárního vzdělávání, což rozpoutalo rozsáhlé debaty o možných pozitivních a negativních důsledcích užití tohoto nástroje v praxi. Nejblíže se k prosazení finanční spoluúčasti studentů dostala pravicová vláda Petra Nečase, která ve svém programovém prohlášení ze srpna 2010 plánovala zavedení školného, což by znamenalo konec bezplatného studiu na veřejných vysokých školách. Avšak s nástupem současné vlády striktně odmítající školné se situace změnila a studenti mohou dál na veřejných vysokých školách studovat zdarma.

Dopady školného se zabývali přední čeští sociologové a ukázalo se, že pozitivní důsledky, jež mělo dle propagátorů přinést (stimulace posluchačů a učitelů k lepšímu výkonu, odstranění nebo zmírnění nerovností v přístupu k VŠ vzdělání, zlepšení finanční bilance vysokých škol,...) by se nedostavily. Školné naopak povede k zadlužování absolventů a k prohlubování sociálních nerovností.

Dle výzkumů veřejného mínění se ke zpoplatnění studia staví negativně i většina veřejnosti.

Praktická část práce byla věnována výzkumu mezi studenty Univerzity Palackého v Olomouci. Šlo o dotazníkové šetření, jehož

primárním cílem bylo zjistit názory studentů na školné. Také zde byla většina respondentů proti jeho zavedení. Výzkum přinesl i další informace o dotazovaných studentech.

Ukázalo se, že školné na veřejných vysokých školách není vhodný způsob k dosažení cílů, která si Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy stanovilo, a proto by nemělo být v České republice zavedeno.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Matěj Škoda

Název katedry a fakulty: Sociologie – Andragogika, Filozofická fakulta

Název diplomové práce: Školné - teorie, přístupy a postoje olomouckých studentů

Počet znaků: 73 970

Počet příloh: 1

Počet použitých zdrojů: 24

Klíčová slova: školné, zápisné, terciární vzdělávání, reforma terciárního vzdělávání

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá školným na veřejných vysokých školách. Finanční spoluúčast studentů se stala předmětem dlouhotrvajících sporů. Momentálně zpoplatnění studia nehrozí, avšak k nynějšímu stavu vedly rozsáhlé debaty, které mohou být v budoucnu opět otevřeny.

Cílem práce je podrobněji představit školné v kontextu reformy terciárního vzdělávání a na základě výzkumu interpretovat názory studentů Univerzity Palackého v Olomouci k tomuto tématu.

Summary

This thesis deals with school fees at public universities. Financial participation of students became the subject of long-standing disputes. Currently there is no charging for study, but to the present state led extensive debate, which can be opened again in the future.

The aim is introduce the concept of school fees in the context of the reform of tertiary education and on the basis of research to interpret the views of students on this topic.

Seznam použité literatury a ostatních zdrojů

Použitá literatura

- BECKER, G. S. In: *Pavlík J. Gary Becker v Praze*, Praha: Centrum liberálních studií, 1996.
- BOURDIEU, P. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum, 1998.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum, 2002.
- KELLER, J., TVRDÝ, L. *Vzdělanostní společnost? Chrám, výtah a pojišťovna*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008.
- KOPECKÁ, A., NEŠPOR, Z. *Kdo je kdo v české sociologii a příbuzných oborech*. Praha: Slon, 2011.
- MATĚJŮ, P., JEŽEK, F. et al. *Bílá kniha terciárního vzdělávání*. Praha: MŠMT, 2009.
- MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J. et al. *(Ne)rovné šance na vzdělání. Vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia, 2006.
- National student fee and Support systems 2011/2012*. Evropská komise, 2012.
- MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006.
- PRUDKÝ, L. et al. *České vysoké školství: na cestě od elitního k univerzálnímu vzdělávání 1989–2009*. Praha: Grada, 2010.
- SIMONOVÁ, N. et al. *České vysoké školství na křižovatce. Investiční přístup k financování studia na vysoké škole v sociologické reflexi*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2005.
- STIGLITZ, JOSEPH E. *Ekonomie veřejného sektoru*. Praha: Grada, 1997.
- TRENDOVÁ, P. et al. *Mezinárodní klasifikace vzdělání (ISCED 97)*. Praha: ČSÚ, 2008.
- Zákon č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů

ŽÁK, M. *Velká ekonomická encyklopedie*. Praha: Linde, 2002.

Internetové zdroje

FISCHER, J. et al. EUROSTUDENT V: Základní výsledky šetření postojů a životních podmínek studentů vysokých škol v České republice. Výzkumná zpráva. Praha: MŠMT, 2013. Dostupné z WWW <http://kredo.reformy-msmt.cz/vysledky-eurostudent-v> [cit. 11. 7. 2013].

KELLER, J., STÖCKELOVÁ, T., ŠTECH, S. et al. *Proč nezavádět školné. Vzdělání není zboží!*. 2010. Dostupné z WWW <http://vzdelaninenizbozi.cz/deset-duvodu-proc-nezavadet-skolne> [cit. 11. 9. 2013].

KUBIŠOVÁ, Z.; LÁNSKÝ O. *Sociální důsledky zavedení školného na veřejných vysokých školách v ČR*. Sociologická analýza. Dostupné z www.cssd.cz/data/files/socialni-dusledky-zavedeni-skolneho_1.pdf [cit. 15. 10. 2013].

MERZ, T. Drop in number of students accepting university places. The Telegraph, 2013. Dostupné z WWW <http://www.telegraph.co.uk/education/educationnews/10216357/Drop-in-number-of-students-accepting-university-places.html> [cit. 11. 2. 2014].

Občané o možnostech dosažení vzdělání a školném – září 2012. Tisková zpráva. Praha: CVVM, Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2012. Dostupné z WWW http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6892/f3/or121008.pdf [cit. 28. 12. 2013].

OECD. *Education at a glance 2013*. Paris: OECD, 2013. Dostupné z WWW <http://www.oecd.org/edu/eag2013%20%28eng%29--FINAL%2020%20June%202013.pdf> [citováno 15. 9. 2013].

SAMUELSON, P. A. *The Pure Theory of Public Expenditure*, In: The Review of Economics and Statistics, Vol. 36, No. 4. (Nov., 1954), pp. 387-389. Dostupné z WWW

http://www.ses.unam.mx/docencia/2007II/Lecturas/Mod3_Samuelson.pdf
[cit. 14. 9. 2013].

SC&C. Mezinárodní výzkumný projekt *EUROSTUDENT IV*. Technická zpráva. Praha: SC&C. Dostupné včetně tabulkových příloh z WWW <http://www.reformymsmt.cz/reforma-terciarniho-vzdelavani/vyzkum-studentu-vysokych-skol> [citováno 3. 1. 2014].

ŠPAČEK, O. et al. *Rodiče a výchova 2010*. Závěrečná zpráva z výzkumu. Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2010. Dostupné z WWW http://sdilenihodnot.soc.cas.cz/getfile.php?file=19844300&filename=RodiceVychova2010_VyzkumnaZprava.pdf [cit. 16. 11. 2014].

Přílohy

Příloha č. 1 - Dotazník

Milí studenti,

v rámci své bakalářské práce bych Vás chtěl požádat o vyplnění následujícího dotazníku, týkajícího se problematiky školného na veřejných vysokých školách.

Programové prohlášení Vlády ČR ze srpna 2010 předpokládalo zavedení finanční spoluúčasti absolventů vysokých škol na hrazení nákladů jejich studia formou tzv. odloženého školného. Zavedení se plánovalo na akademický rok 2013/2014, a to v maximální výši 10.000 Kč na jeden semestr. Školné bude školám zapláceno ihned. Studenti budou mít možnost uzavřít půjčku garantovanou státem, která bude hrazena v okamžiku, kdy jejich příjem překročí výši průměrné mzdy. Budou mít také možnost uhradit školné přímo, bez odložení. Přestože návrh padl a školné dnes není aktuální, jde o stále se opakující téma.

Ujišťuji Vás, že výzkum je anonymní. Vámi poskytnuté informace budou považovány za vysoce důvěrné a budou zpracovány hromadně spolu s údaji získanými od dalších respondentů. Děkuji za Vaši ochotu a čas strávený vyplňováním tohoto dotazníku.

Q1 Pohlaví:

1. Žena
2. Muž

Q2 Na které z fakult studujete?

1. Filozofická fakulta
2. Přírodovědecká fakulta
3. Pedagogická fakulta

Q3 Souhlasíte se zavedením školného na veřejných vysokých školách, zmiňovaného v rámci reformy školství ČR, za účelem zajistit vyšší kvalitu vysokoškolského vzdělávání?

1. Rozhodně ano
2. Spíše ano
3. Spíše ne
4. Rozhodně ne

Q4 Pokud by na veřejných vysokých školách bylo zavedeno školné, byl(a) bych ochoten(a) platit za každý semestr částku v maximální výši?

1. Nebyl(a) bych ochoten(a) platit školné, vzdal(a) bych se VŠ vzdělání
2. 5 tis. Kč
3. 10 tis. Kč
4. 20 tis. Kč
5. 40 tis. Kč
6. více než 40 tis. Kč

Q5 Jakého nejvyššího vzdělání dosáhli Vaši rodiče?

	otec	matka
ZŠ, vyučen		
ŠS s maturitou		
Nástavbové studium Konzervatoř; VOŠ v		
Vysokoškolské vzdělání		
Postgraduální vzdělání		
Nevím		

Podklad pro zadání BAKALÁŘSKÉ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
ŠKODA Matěj	Foerstrova 57, Olomouc	F10911

TÉMA ČESKY:

Školné - teorie, přístupy a postoje olomouckých studentů

NÁZEV ANGLICKY:

School fees - theory, approaches and attitudes of students of Olomouc

VEDOUcí PRÁCE:

Mgr. Dan Ryšavý, Ph.D. - KSA

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Operacionalizace cíle práce
2. Vypracování základní koncepce práce, terminologické uhotovení problému
3. Konkretizace problému - reforma terciárního vzdělávání školné a zápisné nerovné šance na vzdělání, argumenty pro zavedení školného a proti školnému, názory olomouckých vysokoškolských studentů k problematice zavedení školného
4. Těžištěm práce bude popis situace týkající se pokusů zavést školného na veřejných vysokých školách, dále dotazníkové šetření mezi vysokoškolskými studenty v Olomouci
5. Vytváření práce - vytvoření a interpretace sebraných dat
6. Korektury, forma ústřední práce, odevzdání práce
7. Jde o sociologickou BDP. Rozsah práce: 40 normostran, tj. 72 000 znaků.
8. Pro odevzdání v březnovém termínu 2014 je třeba předložit vedoucímu e-mailem ve finální podobě (po předchozích delších konzultacích) nejpozději 31. 3. 2014.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

- Bílá kniha terciárního vzdělávání 2007. Praha: MŠMT (<http://www.msm.cz/bilaknizka-a-terciarneho-vzdelavani-bilaknizka>)
- Keller, J., T. Stöckelová, Štech, S. a další 2010. Proč nezavést školné. Vzdělání není zboží! (www.vzdelavanimozni.cz)
- Matěj, P., T. Konečný, S. Weidnerová, H. Vossensstem. 2009. Finanční studia a vývoj nerovnostech v přístupu k vysokoškolskému vzdělávání v České republice a Nizozemsku. Sociologický časopis 45(5): 993-1031. (v upravené podobě přetiskováno ve 13. kapitole knihy)
- Matěj, P., Straková, J., Veselý, A. (eds.) 2010. Nerovnosti ve vzdělávání. Praha: Sociologické nakladatelství. Vintákové kap. 17.6 (doporučení).
- Ryšavý, D. 2011. Úskalí on-line dotazování při měření postojů vysokoškolských a pracovníků vysokých škol. Data a výzkum - SDA Info 5(1): 85-103.
- SC&C. 2009a. Výzkum akademických pracovníků vysokých škol. Závěrečná zpráva. Praha, SC&C. Dostupné na: http://www.reformym.smt.cz/reforma-terciarneho-vzdelavani/sites/default/files/apb04/Vyzkum_AP_zprava_SCa_C.pdf (číslo 11. 10. 2011).
- SC&C. 2009b. Mezinárodní výzkumný projekt EUROSSTUDENT IV. Technická zpráva. Praha, SC&C. Dostupné včetně tabulkových příloh na: <http://www.reformym.smt.cz/reforma-terciarneho-vzdelavani/vyzkum-studentu-vysokych-skol> (číslo 11. 10. 2011).
- Simonová, N. (ed.) 2005. České vysoké školství na křižovatce. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Stiglitz, Joseph E. 1997. Ekonomika veřejného sektoru. Praha: Grada (především kapitoly 5. a 15.).